

Mohiraxon USMONXODJAYEVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail:moxira1929@gmail.com

Dots., PhD Z.Sanakulov taqrizi asosida

LEARNER-CENTRED CONCEPT OF GERMAN LANGUAGE EDUCATION

Annotation

In this article, the student-centered concept of teaching German is analyzed from the perspective of historical development. In particular, the directions of development of this concept have been studied: the pragmatic-functional concept and the concept of intercultural foreign language education.

Key words: concept focused on the benefit of students, pragmatic-functional concept and concept of intercultural foreign language education.

КОНЦЕПЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА, ОРИЕНТИРОВАННАЯ НА УЧАЩЕГОСЯ

Аннотация

В данной статье концепция преподавания немецкого языка, ориентированная на пользу учащихся, анализируется с точки зрения исторического развития. В частности, исследованы направления развития данной концепции: прагматико-функциональная концепция и концепция межкультурного иноязычного образования.

Ключевые слова: концепция, ориентированная на пользу обучающихся, прагматико-функциональная концепция и концепция межкультурного иноязычного образования.

NEMIS TILI TA'LIMIDA TA'LIM OLUVCHILAR MANFAATIGA YO'NALTIRILGAN KONSEPSIYA

Аннотация

Ushbu maqolada nemis til o'qitishning ta'lim oluvchilar manfaatiga yo'naltirilgan konsepsiya tarixiy taraqqiyot nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Xususan, mazkur konsepsiyaning rivojlanish tadrijidagi yo'nalishlari: pragmatik-funksional konsepsiya va madaniyatlararo xorijiy til ta'limi konsepsiyasi tadqiq etilgan.

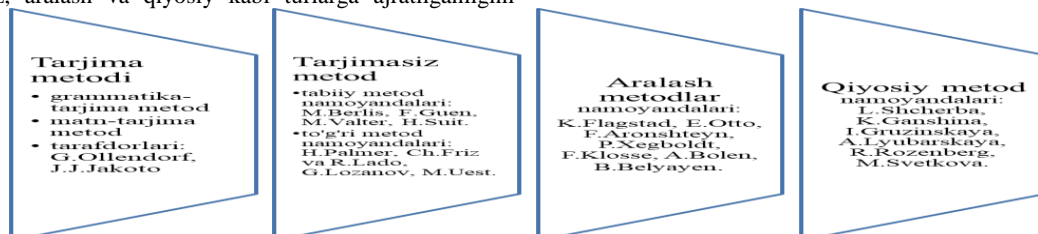
Kalit so'zlar: ta'lim oluvchilar manfaatiga yo'naltirilgan konsepsiya, pragmatik-funksional konsepsiya va madaniyatlararo xorijiy til ta'limi konsepsiya.

Kishilik jamiyatining ajralmas va juda muhim sohalaridan biri bo'lgan xorijiy tillarni o'rganish va o'qitish globallashtirish sharoitida yanada dolzarbroq masalaga aylanib bormoqda. "Idrokli yoshlarimizning ko'pchiligi uch til egasi" [1] ekanligi o'tgan asrning ikkinchi yarmidayoq ziyoli qatlamimiz diqqat-e'tiborida bo'lganligi xorijiy til o'qitish metodikasining tarixiy genezisi va rivojlanish tadrijini tadqiq etishni taqozo etadi.

Xorijiy til o'qitish metodikasining tarixiy genezisi va rivojlanish tadriji yoritilgan adabiyotlarda metodlar tarjima, tarjimasiz, aralash va qiyosiy kabi turlarga ajratilganligini

guvohi bo'lamiz. Prof. J.Jalolov ularni quyidagi turlarga ajratadi va har bir metod turi tarafdorlariga batafsil to'xtalib o'tadi [2] (1-rasm).

Sohaga oid adabiyotlar tahlilidan ayon bo'ladiki, milliy tadqiqotlarimizda xorijiy til o'qitish metodlari tarixi muayyan aspektlarda o'rganilgan bo'lib, aynan nemis tilini chet til sifatida o'qitish metodikasiga tarixiy genezisi va rivojlanish tadriji tadqiqot predmeti sifatida alohida e'tibor qaratilmagan. Bu esa bizning oldimizga mazkur bo'shliqni to'ldirish vazifasini qo'yadi.

1-rasm. Chet til o'qitish metodlari tarixi (J.Jalolov)

Professor J.Jalolov mamlakatimizda o'quvchi va talabalar odatda uch tilni: ona tili, ikkinchi til va chet tilni o'rganishayotganiga alohida e'tibor qaratib, o'z tadqiqotlarida "chet til" terminidan foydalanishni odat qilganligini olim tomonidan chop etilgan adabiyotlardan ayon bo'ladi [3]. "Ikkinchi til haqida so'z yuritilganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qo'shnilar tili sifatida qaraladi. Chet til – bu xorijiy mamlakat tili. Ular ta'lim muassasalarining o'quv rejalaridan o'rin olgan. Uchala tilni o'qitish jarayoni turlicha kechadi. Ona tili va ikkinchi til tabiiy

vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi" [4]. Bu esa o'qituvchidan yuqori kasbiy mahoratni talab etishi bilan birga uni doimo o'z ustida ishlashini, metodik-didaktik bilimlarini muntazam oshirib borishini talab etadi.

Biz ham o'z mazkur tadqiqot ishimizda yuqoridagi kabi "chet til" termini bilan bir qatorda hozirgi kun pedagogika va metodikasida tobora kengroq qo'llanilayotgan "xorijiy til" terminidan foydalanamiz.

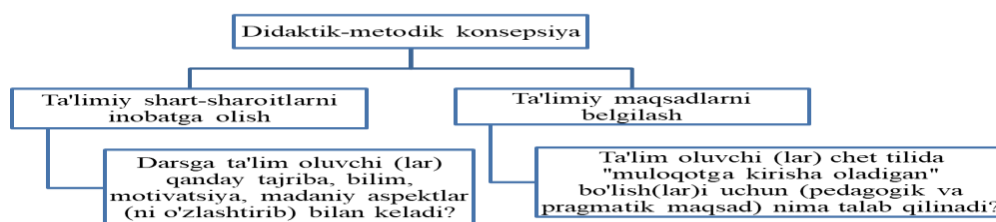
Xorijiy til ta'limining pedagogik yo'nalishi pragmatik yo'nalishdan qator aspektlari bilan ajralib turadi. Jumladan, o'rta maktablarda xorijiy til ta'limi asosan ta'lim-tarbiya maqsadlari bilan chambarchas bog'liq deb qaraladi. Bundan tashqari, asosiy maqsad til va madaniy hayotga oid bilim berishdan iborat hisoblanib, bu "tarbiyaviy", "til o'rgatish", "ma'naviy" va "madaniy" maqsadlari bilan bog'langan edi. Jumladan, xorijiy til darslari ta'lim oluvchilarda fikrlash va e'tiborni ma'lum nuqtaga qarata olishni o'rgatishi, ko'p qirrali til shakllarini o'zlashtirib olishni ta'minlashi zarur sanalgan. Buning uchun o'quvchi ma'lum grammatik va stilistik tushunchalarni qoidalar asosida joylashtira olishni mashq qilishi talab etiladi [5].

Xorijiy tillarni o'qitish ta'limidagi kommunikativ yondashuvning pragmatik va pedagogik yo'nalishda rivojlanishi hamda ularning o'zaro bog'liqligi ta'lim

konsepsiyasini faqat o'quv materiali nuqtai nazaridan rivojlantirish mumkin bo'libgina qolmay, balki ta'lim maqsadlari va istiqbollari belgilash o'quv guruhlarini nuqtai nazaridan ham zarurligini ko'rsatdi. Bu esa, o'z navbatida, metodik-didaktik konsepsiyani ishlab chiqishda o'quv guruhining xususiyatlarini ham inobatga olishni taqozo qildi. Natijada, ta'lim oluvchilar manfaatiga yo'naltirilgan [6] konsepsiya vujudga keldi (2-rasm).

Nemis tili manbalar tahlilidan ayon bo'ladiki, ta'lim oluvchilarga yo'naltirilgan kommunikativ didaktika yo'nalishi, o'z navbatida, ikki bosqichda rivojlangan:

1. O'tgan asrning 70-yillar va 80-yillar boshida pragmatik-funksional konsepsiya.
2. 80-yillarning o'rtalaridan boshlab madaniyatlararo xorijiy til ta'limi konsepsiyasi.

2-rasm. Ta'lim oluvchilar manfaatiga yo'naltirilgan konsepsiya

Pragmatik-funksional konsepsiya Yevropa mamlakatlarida asosan katta yoshlilarga nemis tilini o'rgatishda qo'llanilgan. Ular chet tilni maktabdan tashqarida o'rganishlari sababli ularning aniq kasbiy va shaxsiy imkoniyatlari o'zaro integratsiya qilingan va shunga asosan darslar tashkil etilib, nisbatan tez vaqt ichida xorijiy tilni kundalik mavzularda muloqot qila oladigan darajaga erishishni maqsad qilgan.

Tadqiqotimizda mazkur konsepsiyaning qator o'ziga xos xususiyatlari aniqlashtirildi. Jumladan, grammatik material taqdimoti, mavzular va leksika, pragmatik rol va vaziyatga asoslanish, o'quv materiali progressiyasi (taqdimoti, zichligi va ketma-ketligi), matn ustida pragmatik ish olib borish, yangi mashq shakllari va usullari va shu kabilarni pragmatik-funksional konsepsiyaning o'ziga xos xususiyatlariga kiritish mumkin.

Pragmatik-funksional didaktikaga asoslanib darslarni tashkil qilishda umumdidaktik va metodik tamoyil sifatida o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish, darsning ijtimoiy shaklini o'zgarishi, o'qituvchining darsdagi rolining o'zgarishi va o'quv materialiga o'zgacha munosabat aniqlandi [7]. Masalan, an'anaviy frontal dars (o'qituvchi gapiradi, o'quvchilar esa faqat tinglashadi, faqat ayrim hollarda, talab qilinsagina, nimadir deyishlari kutiladi) shakli yakka-yakka yoki juft bo'lib va guruhlarda hamkorlikda ishlash shakllari bilan diversifikatsiya qilinadi. Qaysi shaklning qo'llanishi dars maqsadlariga bog'liq bo'ladi. Yoki o'qituvchi "bilim beruvchi" yoki texnik vositalarni boshqaruvchisi emas, balki "ta'lim jarayonining yordamchisi" bo'ladi [8]. Shu asnodan qator darsliklar "Nemis tilini chet til sifatida" o'rganuvchilar e'tiboriga havola etilishi natijasida mazkur konsepsiyaning qator "kamchilik"larini ochilishiga sabab bo'ldi hamda natijada **madaniyatlararo xorijiy til ta'limi konsepsiyasi** vujudga keldi. Chunki mazkur konsepsiya pragmatik-funksional konsepsiyaga nisbatan ta'lim oluvchilar imkoniyatlarini aniq tahlil qilish borasida ilmiy-pedagogik xulosalarga jiddiy e'tibor bilan yondashadi, shuningdek, u tili o'rganilayotgan mamlakatlarda nisbatan geografik va madaniy masofa hamda o'zgacha ijtimoiy munosabatlar mavjud bo'lgan joylarda, masalan, nemis tili xorijiy til sifatida o'qitiladigan Yevropa davlatlari, xususan, Osiy

mamlakatlarida xorijiy til ta'limini tashkil qilishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Madaniy-individual hayot tajribalari va ta'limiy hodisalar, dunyoqarashlar, ta'lim an'analari va odatlari, o'z va o'zga madaniyat o'rtasidagi munosabat (madaniy aloqa: ijtimoiy, madaniy va lisoniy imkoniyatlar qiyosi); individual intilish, ta'limiy harakatlar va tashkiliy shart-sharoitlar (tillarni o'rganish mohiyati; vaqt taqsimoti, chet tilning maktab ta'limidagi o'rni; chet til ta'limining boshqa fanlar qatoridagi mavqeyi); ta'limning yordamchi vositalari mavjudligi (darslik va texnik vositalar) kabilar mazkur konsepsiyaning tadqiqot predmetlari sanaladi [9].

Xorijiy tillar ta'limida qandaydir begona dunyo bilan bevosita emas, balki ta'limning yordamchi vositalari orqali (o'qish, tinglash, o'qish-tinglash matnlari: televidenie va video) tanishilgani va xorijiy tilni qo'llash imkoniyati juda kam hollarda kundalik muloqot jarayonida mavjudligi sababli ham ta'lim jarayonida idrok va tushunish xorijiy til o'rganishning asosini tashkil etadi [10].

Demak, xorijiy til ta'limining mazmuni va mavzular tanlanishi juda ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi, idrok uchun texnika vositalari asosidagi ta'lim rivojlantirilishi va idrok tadqiqotlari natijalariga asosiy e'tiborni qaratish talab etiladi.

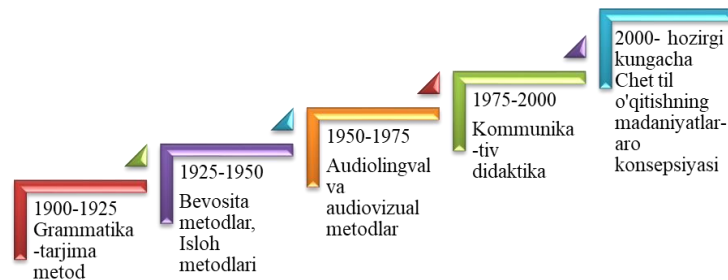
Madaniyatlararo konsepsiya hududiy darsliklar orqali muntazam takomillashib borayotganining guvohi bo'lmoqdamiz. Ularda xorijiy til ta'limining madaniy va hududiy muammolari nemiszabon mamlakatlarda yaratilayotgan darsliklardagiga qaraganda butunlay o'zgacha tarzda hal qilinmoqda.

Yuqorida chet til ta'limi metodikasi tarixi haqida tilga olingan fikrlarni umimlashtirib, shunday xulosalarga kelish mumkin:

- xorijiy til ta'limining yangi metodlari davrdan-davrga "ko'chib o'tish prinsipi"ga ko'ra rivojlanmasdan, balki bir davrning o'zida bir necha metodning mavjudligi ham kuzatiladi;
- xorijiy til ta'limi amaliyoti uchun bir-biridan farq qiluvchi ta'lim metodlarining yonma-yon qo'llanishi (mas., alohida olingan o'quv guruhlar uchun) va turli konsepsiyalarga oid metodik prinsiplarining qorishtirilishi xarakterlidir;

- xorijiy til ta'limi tarixida ma'lum bir davr uchun "yaxshi" dars tashkil qilishning asosiy metodlari mavjud bo'lgan.

Ta'lim metodlarining XX asrdagi tarixiy rivojlanish bosqichlarini shartli ravishda quyidagi tartibda joylashtirish mumkin bo'ladi (3-rasm).

3-rasm. Chet tili o'qitish metodikasi tarixiy bosqichlari

Ta'lim maqsadlari va dars berish usullarining o'zaro uzviy bog'liqligi chet til ta'limining turli metodik konsepsiyalari tahlili misolida ko'rsatib o'tildi. Bunday bog'liqlik ta'lim nazorati va metodlari o'rtasida ham mavjudligi o'z-o'zidan tushunarli. Shuning uchun nima o'rgatilsa, o'sha sinab ko'rilishi, qanday o'rganilsa, shunday tekshirilishi zarur. Boshqacha so'z bilan aytganda, har qanday

metodga xos o'qitish usullari, tamoyillari va mashq shakllari xuddi shunday nazorat usullari, tamoyillari va mashq shakllarida o'z aksini topishi kerak. Bunday dasturiy bog'liqlik holatlari har bir o'quv guruhi uchun xorijiy til ta'limining maxsus konsepsiyasini loyihalashda e'tibordan chetda qolmaslik lozim.

ADABIYOTLAR

1. G'afur G'ulom. Ko'p tilni bilishning xosiyati// O'qituvchilar gazetasi, 1965-yil 16-sentabr („Toshkent oqshomi“ gazetasining 1989-yil 6-aprel sonida „Ko'p tilni bilish xosiyati“ nomi bilan qayta bosilgan).
2. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. – Toshkent:O'qituvchi, 2012. – B. 4.
3. Jalolov J. Methods of teaching English. Tashkent—Teacher. P. 2007:71-85..
4. Jalolov J.J. Interference in the methodology of teaching a non-native language. Uzbekistonda xorijiy tillar//ilmiy-methodik electronic journal. 2017(5). va boshqalar.
5. Nemis Umumta'lim Yangi Filologlar Kengashi// Axborotnoma, 1951, 3.
6. Tajibaev G.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga chet til o'qitishda kommunikativ yondashuv. Ped.fan.fal.dok.diss. – Toshkent: 2019. – 214 b.
7. Achtenhagen F. Didaktik des fremdsprachlichen Unterrichts. – Weinheim, Basel: Beltz. 1973.
8. Panjiev Q. Umumta'lim maktablarida musiqa darslarini o'qitishning sifat va samaradorligini oshirish masalalari //Sovremennoe obrazovanie (Uzbekistan), no. 3, 2017, pp. 76-82.
9. Bausch K., Christ H., Hullen W., Krumm Hans-J. Handbuch Fremdsprachenunterricht. – Tubingen: Francke, 1983.